

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIJY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
ABU RAHYON BERUNIY NOMIDAGI
URGANCH DAVLAT UNIVERSITETI
TABIIY VA QISHLOQ XO'JALIGI FANLARI FAKULTETI
"EKOLOGIYA VA HAYOT FAOLIYATI XAVFSIZLIGI" KAFEDRASI

"U. XODJANIYAZOV"
Abu Rahyon Beruniy nomidagi
Urganch davlat universiteti rektori v.v.b.
prof. U. Xodjaniyazov
« 06 »

BARQAROR RIVOJLANISH ASOSLARI
FANING O'QUV DASTURI

Bilim sohasi: 500 000 – Tabiiy fanlar, matematika va statistika
Ta'lim sohasi: 520 000 – A'irof-muhit
Ta'lim yo'nalishi: 60520200- Ekologiya va a'irof- muhit muhofazasi

Mazkur o'quv dastur Abu Rahyon Bberuniy nomidagi Urganch davlat universiteti kengashining 2025-yil "28" 06 -sonli bayonnomasi bilan tasdiqlangan.

O'quv ishlari bo'yicha prorektor _____ S.U.Xodjaniyazov

O'quv-ustubiy boshqarma boshlig'i: _____ G'R. Matlatipov

Mazkur o'quv dastur "Tabiiy va qishloq xo'jalik fanlari" fakulteti Kengashining 2025-yil "24" 06 -sonli bayonnomasi bilan tasdiqlanib, tasdiqlash uchun tavsiya etilgan. (2-sonli bayonnomasi).

Tabiiy va qishloq xo'jalik fanlari fakulteti dekani: _____ J.Sh.Ruzimov.

Mazkur o'quv dastur "Ekologiya va hayot faoliyati xavfsizligi" kafedrasining 2025-yil "23" 06 -sonli bayonnomasi bilan tasdiqlanib, tasdiqlash uchun tavsiya etilgan. (2-sonli bayonnomasi).

Ekologiya va hayot faoliyati xavfsizligi kafedra mudiri: _____ S.Y.Babajanova

Fan/modul kodi	O'quv yili	Semestr	ECTS - Kredittlar
BRA1406	2025-2026	4	4-semestr - 6
Fan/modul turi	Ta'lim tili	Hafiadagi dars soatlari	
Majburiy	O'zbek	4-semestr - 5	
Fanning nomi	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)
Barqaror rivojlanish asoslari	4-semestr - 76	4-semestr - 104	180
1.			
2.			
I. Fanning mazmuni	Fanni o'qitishdan maqsad- talabalarga barqaror rivojlanish va uning ekologik jihatlariga oid bilim, ko'nikma va malakalarni berish. Fanning vazifasi- talabalarga ushbu maqsaddan kelib chiqqan holda fan va sohani rivojlantirishga qaratilgan vazifalarni o'rgatish hamda ularni amaliyotda tatbiq etish ko'nikmasini hosil qilishdan iborat. Ushbu maqsaddan kelib chiqqan tarzda mazkur o'quv faniga quyidagi vazifalar yuklatiladi: - barqaror rivojlanishning ekologik jihatlariga oid bilimlarni berish; - jamiyat va tabiat uyg'unlikda barqaror rivojlanish qoidalarini asosida fikrlay oladigan shaxsni tarbiyalash; - barqaror rivojlanish va atrof-muhitni muhofaza qilishga doir tadqiqotlarning mazmun va mohiyatini ilmiy jihatdan hal etish yollarini bayon etish; - ilmiy-tadqiqot faoliyatini olib borishda barqaror rivojlanish va uning ekologik jihatlarining fundamental ahamiyat kasb etishiga doir ko'nikma va malakalarni hosil qilish; Fan bo'yicha talabalarning bilim, ko'nikma va malakalariga quyidagi talablar qo'yiladi.		
II. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari) Fan tarixiga quyidagi mavzular kiradi: 1-mavzu. Kirish Kirish. G.X.Bruntlendning baqaror rivojlanish konsepsiyasining mazmuni va mohiyati, muayyan davlatda tabiat, jamiyat va iqtisodiy rivojlanishning barqarorligi. 2-mavzu. Respublikamizda barqaror rivojlanishga oid qabul qilingan huquqiy aktlar. Barqaror rivojlanishga oid qabul qilingan halqaro huquqiy aktlar.			

Respublikamizda barqaror rivojlanishga oid qabul qilingan huquqiy aktlar

3-mavzu. Barqaror rivojlanish konsepsiyasi tushunchasi

Barqaror rivojlanish konsepsiyasi tushunchasi, tabiat, jamiyat va iqtisodiy rivojlanish barqarorligini ta'minlashning ekologik jihatlarini.

4-mavzu. Tabiat, jamiyat va iqtisodiy rivojlanishning barqarorligi

Tabiat, jamiyat va iqtisodiy rivojlanishning barqarorligi, inson, jamoa va davlatlarda tabiatdan foydalanishning ekologik talablariga javob berish zarurligi.

5-mavzu. Tabiatdan foydalanishning ekologik prinsiplari

Tabiatdan foydalanishning ekologik prinsiplari qoidalari va qonuniyatlarini; "ekologik iz" va "yer sig'imi" atamalari va ularni ishlatish yo'llari.

6-mavzu. Barqaror rivojlanishning ekologik-iqtisodiy jihatlarini

Barqaror rivojlanishning ekologik-iqtisodiy jihatlarini; sayyoramiz kelajak ekologik holatini bashorat qilishdagi asosiy omillar - aholi soni, qishloq ho'jaligi, ishlab chiqarish, tabiiy resurslar va atrof muhit ifloslanishi.

7-mavzu. Demografik jarayonni rivojlanishi

Demografik jarayonni rivojlanishi; iqtisodiy rivojlanish; insoniyat rivojlanish potentsiali, aholi turmush darajasi va sifati.

8-mavzu. Tabiiy resurslardan oqilona foydalanish

Tabiiy resurslardan oqilona foydalanishning samarali ko'rsatkichlari, atrof-muhitni muhofaza qilish; barqaror rivojlanish bo'yicha Butunjahon sammiti.

9-mavzu. O'zbekistonning barqaror rivojlanish indikatorlari

Ekologik indikatorlarning umumiy tasnifi. O'zbekistonning barqaror rivojlanish indikatorlari.

10-mavzu. O'zbekistonda iqlim o'zgarishi: sabablari, oqibatlarini va bartaraf etish yo'llari

Global iqlim o'zgarishlari va uning muammolari. Iqlim o'zgarishining sabablari va omillari. Iqlim o'zgarishi bilan bog'liq xavflar. Iqlim o'zgarishi xavflarini boshqarishning huquqiy asoslari. O'zbekistonda iqlim o'zgarishining kuzatilayotgan tendensiyalari. O'zbekistondagi iqlim o'zgarishini baholash va iqlim o'zgarishi bilan bog'liq bo'lgan xavflar.

11-mavzu. Barqaror rivojlanish ta'lim va tarbiyaning roli

Barqaror taraqqiyotga erishishda ta'lim va tarbiya. Ekologik ta'lim asosida barqaror rivojlanishga o'tish zarurati va unda ta'lim tarbiyaning roli.

III. Amaliy mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

1. G.X.Bruntlendning barqaror rivojlanish konsepsiyasining mazmuni va

mohiyati tushunish hamda amalda qo'llash uchun tavsiyalar ishlab chiqish (jamoalarga bo'lingan holda).

2. Barqaror rivojlanishga oid qabul qilingan halqaro huquqiy aktlar mukammasi (jamoalarga bo'lingan holda).

3. Respublikamizda barqaror rivojlanishga oid qabul qilingan huquqiy aktlar o'rganish hamda yaqin 10 yillik istiqbolli rejalar tuzish (guruh bo'yicha).

4. Barqaror rivojlanish konsepsiyasi tushunchasi, tabiat, jamiyat va iqtisodiy rivojlanish barqarorligini ta'minlashning ekologik jihatlarini mukammasi (jamoalarga bo'lingan holda).

5. Tabiat, jamiyat va iqtisodiy rivojlanishning barqarorligi, inson, jamoa va davlatlarda tabiatdan foydalanishning ekologik talablariga javob berish zarurligi Barqaror hududlar va shaharlar muammosini mukammasi (jamoalarga bo'lingan holda Barqaror hududlar va shaharlar muammosini mukammasi qilish).

6. Tabiatdan foydalanishning ekologik prinsiplari qoidalari va qonuniyatlarini

7. Barqaror rivojlanishning ekologik-iqtisodiy jihatlarini; sayyoramiz kelajak ekologik holatini bashorat qilishdagi asosiy omillar - aholi soni, qishloq ho'jaligi, ishlab chiqarish, tabiiy resurslar va atrof muhit ifloslanishi

8. Demografik jarayonni rivojlanishi; iqtisodiy rivojlanish; insoniyat rivojlanish potentsiali, aholi turmush darajasi va sifati.

9. Ekologik indikatorlarning umumiy tasnifi. O'zbekistonning barqaror rivojlanish indikatorlari.

10. Tabiiy resurslardan oqilona foydalanishning samarali ko'rsatkichlari, atrof-muhitni muhofaza qilish; barqaror rivojlanish bo'yicha Butunjahon sammiti.

11. Tabiiy resurslardan oqilona foydalanishning samarali ko'rsatkichlari, atrof-muhitni muhofaza qilish; barqaror rivojlanish bo'yicha Butunjahon sammiti.

12. Global iqlim o'zgarishlari va uning muammolari. Iqlim o'zgarishining sabablari va omillari.

13. Iqlim o'zgarishi bilan bog'liq xavflar. Iqlim o'zgarishi xavflarini boshqarishning huquqiy asoslari.

14. O'zbekistonda iqlim o'zgarishining kuzatilayotgan tendensiyalari.

O'zbekistondagi iqlim o'zgarishini baholash va iqlim o'zgarishi bilan bog'liq bo'lgan xavflar.

15. Barqaror taraqqiyotga erishishda ta'lim va tarbiya. Ekologik ta'lim asosida barqaror rivojlanishga o'tish zarurati va unda ta'lim tarbiyaning roli

Amaliy mashg'ulotlar tashkilloshirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda bir akademik guruhga bitta professor-o'qituvchi tomonidan o'tkazilishi zarur.

IV. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar

Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan topshiriqlar:

1. Xalqaro miqyosida qabul qilingan "Barqaror rivojlanish konsepsiyasi" mazmuni.
2. Barqaror rivojlanishning iqtisodiy-ijtimoiy-xuquqiy-ekologik-institutsional jihatlarining birligi.
3. "O'zbekiston Respublikasi barqaror taraqqiyot ta'limi konsepsiyasi"ning mazmuni va mohiyati.
4. Barqaror rivojlanishning ekologik asoslari
5. Barqaror rivojlanishning ekologik-xududiylik xususiyatlari
6. Barqaror rivojlanishning ekologik-davriylik xususiyatlari
7. Barqaror rivojlanishning ekologik-tizimlilik xususiyatlari
8. Barqaror rivojlanishning ekologik-majmualilik xususiyatlari
9. Biologik xilma-xillik - hayotning negizi
10. Barqaror rivojlanish tamoyillari. Barqaror rivojlanishning ekologik jihatlarini bo'yicha tushunchalarni tekshirish va mustahkamlash
11. Inson farovonligi va ekologik havfsizlik
12. Barqaror xududlar va shaharlar muammosi
13. Barqaror kelajak - zamonaviy inson tanlovi
14. Chiqindilar - hozirgi zamon insoniyatining eng jiddiy muammosi
15. O'zbekiston Respublikasida chiqindilar holati
16. O'zbekiston Respublikasida atmosfera havosining holati
17. Havoning ifloslanishiga qarshi kurashning jahon va milliy tajribalari.
18. O'zbekiston Respublikasidagi suv resurslarining holati va undan foydalanish muammolari
19. Suvdan samarali foydalanish bo'yicha ilg'or tajriba va tavsiyalar
20. O'zbekiston Respublikasida yer resurslarining holati va uni boshqarish mexanizmlari
21. Barqaror rivojlanish va ekologik xavfsizlik
22. Qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish istiqbollari.
23. Barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishga qaratilgan chora-tadbirlar.

Mustaqil o'zlashtiriladigan mavzular bo'yicha talabalar tomonidan referatlar tayyorlash va uni taqdimot qilish tavsiya etiladi.

3.

V. Fan o'qitilishining natijalari (shakllanadigan kompetensiyalar)

Fanni o'zlashtirish natijasida talaba:

- barqaror rivojlanish va uning ekologik jihatlarini uni muhofaza qilish sohasidagi nazariy masalalar qo'llash usullari to'g'risida *tasviri*ga ega bo'lishi;
- barqaror rivojlanish va uning ekologik jihatlarini uni muhofaza qilish foydalanish sohasidagi nazariy masalalar qo'llash usullari ekologik qonunlar asosida tavsiflashni bilishi va ulardan foydalana olishi;
- barqaror rivojlanish va uning ekologik jihatlarini foydalanishning nazariy masalalar qo'llash usullari asosiy qonunlari va ularni qo'llash ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak

Barqaror rivojlanish va uning ekologik jihatlarini o'zlashtirish jarayonida bakalavr:

- barqaror rivojlanish konsepsiyasining mazmuni va mohiyatini, muayyan davlatda, jumladan O'zbekistonda tabiat va jamiyat o'zaro uyg'unlikda rivojlanish barqarorligini, barqaror rivojlanish ta'limi va tarbiya nazariyasini bilishi;
- respublikamizda barqaror rivojlanishga oid qabul qilingan normativ hujjatlar, uning talablari va tadbir qo'llari, unga salbiy ta'sir ko'rsatayotgan turli holatlarni talqin qilish ko'nikmalariga ega bo'lishi;
- barqaror rivojlanish g'oyasi va uning ekologik jihatlarini jamoaga yetkaza bilish, tashviqot va targ'ibot qilish borasida yetakchilik qilish, unga oid ilg'or g'oyalarni hududiylik, davriylik va majmualilik nuqtai nazardan ilgari surish malakalariga ega bo'lishi kerak.

VI. Ta'lim texnologiyalari va metodlari:

- ma'ruzalar;
- interfaol keys-stadilar;
- amaliy mashg'ulot (mantiqiy fikrlash, tezkor savol-javoblar);
- guruhlarda ishlash;
- taqdimotlarni kilish;
- individual loyihalalar;
- jamoa bo'lib ishlash va himoya qilish uchun loyihalalar.

VII. Kreditlarni olish uchun talablar:

Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to'la o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish va joriy, oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha yozma ishni topshirish.

<p style="text-align: center;">Asosiy adabiyotlar</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Sumudu A. Atarattu, Carmen G. Gonzalez, and Sara L. Seek The Cambridge Handbook of Environmental Justice and Sustainable Development. Cambridge University Press 2021 y. 2. Олескин А.В. Глобальная экология и устойчивое развитие. Ленанд. Москва-2022 г. 3. Оралова А.Т., Ауелбекова А.Ж. Экология и устойчивое развитие Основы общей экологии. Часть 1. учеб. пособие - Караганда: Изд-во КарПУ, 2016. - 100 с. 4. Ergashev A., Rudenko I., Davletov S., Azizov A.A. va boshqalar. Barqaror taraqqiyot va tabiatshunoslik asoslari. -T., 2016. <p style="text-align: center;">Qo'shimcha adabiyotlar</p> <ol style="list-style-type: none"> 5. Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. Toshkent, O'zbekiston nashriyoti, 2017. 6. Mirziyoev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. Toshkent, O'zbekiston nashriyoti, 2016. 7. Mirziyoev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik - har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. Toshkent, O'zbekiston nashriyoti, 2017. 8. Азизов А.А., Акиншина Н.Г. Образование в интересах устойчивого развития. -Т., 2008. 9. Nigmatov A.N., Shivaldova N.S., Sultonov R.N. Barqaror rivojlanishning ekologik jihatlari/ Qo'llanma. - T.: Bioekosan, 2004. 10. Tursunov X.T. Ekologiya va barqaror rivojlanish. -T., 2009. 11. Ekologik ta'limdan barqaror rivojlanish ta'limi sari. N. Nigmatovning umumiy tahriri o'stirdi // Qo'llanma: - T., Talgin, 2007. 12. Миркин Б. М., Наумова Л. Г. Устойчивое развитие. Учебное пособие. — Уфа: РИЦ БашГУ, 2009. — 148 с. 13. Nigmatov. A., Pardaev G. Ekologik havfsizlik va barqaror rivojlanish. 	<p style="text-align: center;">Axborot manbaalari:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. www.uznature.uz 2. www.Lex.uz 3. www.eso.uz 4. www.un.org/esa/sustdev/ 5. www.unesco.org 6. www.unep.org 7. www.undp.org
---	---

<ol style="list-style-type: none"> 8. www.unese.org/env/esd/ 9. www.worldresources.org 10. www.unfra.org 11. www.who.org 12. www.carec.kz 	<p>Fan dasturi Abu Rabyon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti tomonidan Oliy ta'lim ta'lim yo'nalishlari va mataxassislari bo'yicha O'quv-uslubiy boshqarmalar faoliyatini Muvofiglashitiruvchi Kengashning 2025 yil <u>28</u> avgustdagi <u>44</u> sonli bayonnomasi bilan maqullangan.</p> <p>Fan/modul uchun mas'ullar: D.Mahmudova UrDU, "Ekologiya va HFX" kafedrasi katta o'qituvchi</p>
<ol style="list-style-type: none"> 4. Urganch davlat universiteti tomonidan ishlab chiqilgan va tasdiqlangan. 	<ol style="list-style-type: none"> 5. Fan/modul uchun mas'ullar: D.I.Mahmudova - UrDU, "Ekologiya va hayot faoliyati xavfsizligi" kafedrasi katta o'qituvchisi 6. Taqrizchilar: S.Matsaidova— UrDU "Geografiya" kafedrasi dosenti, p.f.n. Sh.K. Babadjanova — KRASS Agromaslahat markazi, ilmiy xodimi b.f.n.PhD